

تدوین مدل عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی در ایران

داریوش اخترشناس *

احمد خدای پور **

امید پورحیدری ***

چکیده

تفویت پایداری شرکتی، به عنوان یک استراتژی مهم برای شرکت‌ها، امری تصادفی نیست، بلکه می‌تواند با شناسایی و توجه به عوامل مختلف بهبود یابد. بنابراین، شناسایی عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی بسیار ضروری است. هدف پژوهش حاضر، تدوین مدلی برای تبیین عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی از طریق روش ترکیبی اکتشافی می‌باشد. در بخش کیفی پژوهش، به کمک مصاحبه با متخصصین و صاحب‌نظران با روش نمونه‌گیری گلوله برفی و براساس تحلیل تم برآمده از مصاحبه‌ها، مدلی برای عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی ارائه شده است. در بخش کمی، به منظور سنجش اعتبار مدل ارائه شده، با استفاده از پرسشنامه، نظرات متخصصین و صاحب‌نظران دریافت و با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای و آنالیز واریانس یک‌طرفه تجزیه و تحلیل گردید. نتایج پژوهش نشان داد که ۴ بعد شامل، ویژگی‌های شرکت، عوامل مدیریتی، عوامل بازار و عوامل کلان، ۹ مؤلفه شامل، ویژگی‌های ساختاری، ویژگی‌های عملکردی، سطح فردی، سطح سازمانی، بازار سرمایه، عوامل تجاری، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی و عوامل سیاسی و ۶۰ شاخص بر پایداری شرکتی مؤثر هستند. علاوه بر تأیید بسیاری از عوامل شناسایی شده در پژوهش‌های پیشین، عوامل نوینی همچون فرهنگ جامعه، سیاست حاکم بر کشور، پایداری به اخلاق، الزامات قانونی، شهرت اجتماعی شرکت، سرمایه فکری و رقابت بازار محصول به عنوان عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی شناسایی شده‌اند. این یافته‌ها دیدگاه‌های مهمی برای ذینفعان مختلف مانند دولت، نهادهای قانون‌گذار، نهادهای نظارتی، شرکت‌ها و پژوهشگران دارد. بر همین اساس به سازمان حسابرسی و سازمان بورس اوراق بهادار پیشنهاد می‌شود، نسبت به تدوین قوانین و استانداردهای پایداری شرکتی، اقدامات لازم را به عمل آورند.

واژگان کلیدی: پایداری شرکتی، تحلیل تم، تحلیل عاملی، عوامل مؤثر، مصاحبه.

* دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران (نویسنده مسئول): Akhtarshenas@aem.uk.ac.ir

** دانشیار گروه حسابداری دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

*** استاد گروه حسابداری دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

مقدمه

مسئله توسعه پایدار و لزوم دستیابی به آن سبب شده است از سال ۱۹۹۰ شرکت‌های بزرگ هنگام تهیه و انتشار گزارش‌های سالانه از ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی نیز به تشریح فعالیت‌های خود پردازند و به سوی پایداری شرکتی حرکت نمایند. به دنبال افزایش تقاضا برای پاسخگویی در رابطه با فعالیت شرکت و اثرات آن بر جامعه، قوانین و مقرراتی برای نحوه گزارشگری شرکت‌ها تدوین می‌شود. در ایران نیز طبق قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه (۱۳۹۶)، به ثبات و پایداری تجاری و ارتقای شفافیت نظام مالی تأکید شده است. یکی از معیارهای پایداری یک برنامه یا فعالیت، سازگاری با محیط زیست و ذیحق دانستن اجتماعی است، که در ماده ۲ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه، موضوعات خاص راهبردی در مورد مسائل پایداری مطرح شده است.

در کشور ایران با وجود منابع طبیعی سرشار و محیط زیست متنوع و نیز علی‌رغم تأکید بر ارائه گزارش‌های اثرات مرتبط با محیط زیست و اجتماع، هنوز بسیاری از شرکت‌ها به مسئله پایداری شرکتی توجه نکرده و درک مناسبی از ابعاد آن نداشته و برای اجرا و افشای آن اقدامی انجام نداده‌اند. علی‌رغم تأکید بر افشای اطلاعات مالی و غیرمالی و مؤثر بودن این اطلاعات در تصمیم‌گیری ذینفعان، نتایج پژوهش‌های فخاری و همکاران (۱۳۹۶) و حساس‌یگانه و همکاران (۱۳۹۷) نشان می‌دهد که شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران نسبت به افشای مناسب اطلاعات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی غفلت نموده‌اند. همچنین بهبودی در افشای این اطلاعات در دوره پژوهش این پژوهشگران مشاهده نشده است.

عدم اجرا و عدم افشای پایداری شرکتی می‌تواند دلایل متعددی داشته باشد. در حال حاضر در ایران قانون و استاندارد مشخصی برای افشای پایداری شرکتی به صورت یکپارچه وجود ندارد و شرکت‌ها نیز به طور اختیاری اقدام به افشای این مقوله نمی‌کنند. لذا باید سازوکارهایی وجود داشته باشد و نظارت‌هایی صورت گیرد تا شرکت‌ها این مقوله را اجرا و افشا نمایند و نسبت به انتظارات ذینفعان پاسخگو باشند. یکی از راهکارهای مناسب در این زمینه شناسایی عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی می‌باشد تا با به‌کارگیری و تقویت این عوامل، وضعیت اجرا و افشا بهبود یابد، تا شرکت‌های ایرانی مسیر توسعه پایدار را طی نمایند.

مطالعه عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی به دو دلیل شایان توجه است. اول اینکه؛ توجه

کم شرکت‌های ایرانی به پایداری شرکتی در مقایسه با اکثر کشورهای جهان و در معرض ابهام قرار گرفتن تداوم فعالیت بلندمدت این شرکت‌ها، بسیار مشهود است. دوم اینکه؛ مروری بر ادبیات داخلی از وجود نقاط ضعفی در آنها حکایت دارد. از جمله نقاط ضعف پژوهش‌های داخلی پیشین می‌توان به این موارد اشاره نمود: در مطالعات پیشین بررسی عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی بدون در نظر گرفتن شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی شرکت‌های ایرانی بوده است. در مطالعات صورت گرفته در این حوزه، تنها اثر تعداد محدودی از عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی بررسی شده است. همچنین اکثر پژوهشگران تنها بر ویژگی‌های شرکت به عنوان مؤلفه مؤثر بر پایداری شرکتی توجه نموده و به سایر ابعاد و مؤلفه‌های اثرگذار توجه ننموده‌اند. در اکثر پژوهش‌های پیشین از روش رگرسیون حداقل مربعات معمولی استفاده شده و تلاشی برای تدوین مدل جامع عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی با استفاده از سایر روش‌های آماری صورت نگرفته است. در حالیکه ابعاد، مؤلفه و شاخص‌های متعددی بر پایداری شرکتی مؤثر هستند، که بررسی آنها براساس الگویی جامع، نتایج کامل‌تر و شفاف‌تری در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌دهد. براین اساس ضروری است مدلی جامع متناسب با شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایران، از طریق بررسی ادبیات نظری، استانداردها، قوانین و مقررات و انجام مصاحبه با متخصصین و صاحب‌نظران حوزه پایداری شرکتی، که در محیط اقتصادی و بازار سرمایه ایران کاربرد داشته و رهنمودی جهت توسعه پایداری شرکتی باشد، ارائه شود. بنابراین، این پژوهش به دنبال ارائه مدلی مفهومی در سه سطح ابعاد، مؤلفه و شاخص‌های مؤثر بر پایداری شرکتی است. این پژوهش با به‌کارگیری ابعاد پایداری شرکتی به صورت یکپارچه و بررسی جامع عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی، چشم‌انداز جدید و کاملی از پایداری شرکتی در اختیار استفاده‌کنندگان نتایج پژوهش قرار می‌دهد. بنابراین، هدف این پژوهش در مرحله اول، ارائه مدل مفهومی پایداری شرکتی با روش کیفی تحلیل تم و مصاحبه با متخصصین و صاحب‌نظران، در مرحله دوم، سنجش اعتبار مدل ارائه شده با دریافت نظر متخصصین و صاحب‌نظران از طریق پرسشنامه و در مرحله سوم، تعیین بارعاملی شاخص‌های هر یک از مؤلفه‌ها با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی است. در واقع این پژوهش در پی پاسخ علمی به این سؤالات است که؛ چه عواملی بر پایداری شرکتی مؤثر هستند؟ مدل مفهومی عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایران چگونه است؟

از جنبه‌های تمایز و نوآوری این پژوهش نسبت به پژوهش‌های پیشین می‌توان به این موارد اشاره نمود: اول اینکه؛ نتایج این پژوهش می‌تواند موجب بسط ادبیات نظری در حوزه پایداری شرکتی در ایران شود. دوم اینکه؛ در این پژوهش از شیوه ترکیبی (رویکرد کیفی-کمی) استفاده شده است. در بخش کیفی از روش تحلیل تم و مصاحبه و در بخش کمی از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. همچنین از تحلیل عاملی تأییدی برای تعیین بارعاملی شاخص‌های هر یک از مؤلفه‌ها استفاده شده است. سوم اینکه؛ یافته‌های پژوهش می‌تواند رهنمودی به سازمان حسابرسی، سازمان بورس اوراق بهادار و سایر نهادهای قانون‌گذار جهت تدوین قوانین و مقررات ارائه دهد. چهارم اینکه؛ حوزه جدیدی برای پژوهشگران فراهم نموده تا با الگو گرفتن از مدل تدوین شده، در پژوهش‌های آتی به بررسی و آزمون عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی، در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پردازند.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مفهوم پایداری شرکتی

علی‌رغم وجود ادبیات نسبتاً قوی پایداری شرکتی، موضوع پایداری شرکتی مفهومی وسیع، پیچیده و در حال تکامل است که نگرش‌ها و ایده‌های متنوعی را دربر می‌گیرد. در ادامه به تعدادی از این تعاریف و دیدگاه‌ها اشاره شده است.

پایداری شرکتی به طور انحصاری در آغاز با دیدگاه مالی شرکت‌ها ارتباط داشت اما هدف اصلی آن به حداکثر رساندن ارزش سهامداران بود که شرکت‌ها از طریق آن از پایدار بودن در بلندمدت سود می‌برند. کارول^۱ (۱۹۷۹) اعلام کرد پایداری شرکتی باید متشکل از تعهدات اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه نسبت به محیط کار شرکت باشد. امروزه مدل کارول (۱۹۷۹) ادغام شده با نظریه گروه‌های ذینفع بسیار مورد توجه پژوهشگران قرار می‌گیرد. پایداری متمرکز بر آینده است و به کسب اطمینان از اینکه حق انتخاب بهره‌برداری از منابع در آینده به خاطر تصمیمات گرفته شده در حال حاضر محدود نشده باشد، مربوط است (ارس و کرودر^۲، ۲۰۰۸). یکی از نخستین و شناخته‌شده‌ترین تعریف‌های پایداری شرکتی که توسط کمیته جهانی محیط زیست و

1. Carroll
2. Aras and Crowther

توسعه^۱ (WCED) ارائه شده، عبارت است از «رفع نیازهای حال حاضر بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برای رفع نیازهای خود» (سنیرسون^۲، ۲۰۰۹). پایداری شرکتی تا حدودی با ارزش‌های سهامدار، شرکت و همین‌طور قانون‌مندی و اخلاق‌مندی آن‌ها جهت اجرای قرارداد اجتماعی شرکت‌ها ارتباط مستقیم دارد. بنابراین توسعه پایدار رابطه تنگاتنگی با تمامیت محیط زیست و عدالت اجتماعی و همین‌طور رونق اقتصادی شرکت‌ها دارد (ژانگ^۳، ۲۰۱۷).

عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی

براساس مطالعه مبانی نظری و پژوهش‌های پیشین داخلی و خارجی، عوامل متعددی بر پایداری شرکتی مؤثر هستند که در ادامه به بررسی تعدادی از آنها پرداخته شده است. سازوکارهای حاکمیت شرکتی: از منظر تئوری مشروعیت، ویژگی‌های شرکت و راهبری شرکتی بر سطح افشای اطلاعات تأثیر می‌گذارند (قادرزاده و همکاران، ۱۳۹۶). با وجود حاکمیت شرکتی قوی، مدیران اطلاعات بیشتری در رابطه با پایداری شرکتی برای استفاده‌کنندگان فراهم می‌کنند. پژوهش کریفو^۴ و همکاران (۲۰۱۸) نیز نقش حاکمیت شرکتی به عنوان محرک کلیدی پایداری شرکتی را تأیید می‌کند. هزینه‌های پایداری شرکتی: این هزینه‌ها که صرف پایداری می‌شوند اطلاعاتی را درباره دورنمای آتی شرکت مخابره می‌کنند و به عنوان عامل مستقیمی که سطح توسعه پایداری شرکت را تعیین می‌کنند معرفی شده‌اند. شرکتی که هزینه بیشتری برای پایداری صرف می‌کند، به احتمال زیاد پایداری شرکتی باکیفیت‌تری دارد (نای^۵، ۲۰۰۹). نوع صنعت: تأثیرات زیست محیطی و اجتماعی از صنعتی به صنعت دیگر بسیار متفاوت است. شرکت‌های حساس به محیط زیست شرکت‌هایی هستند که مواد اولیه آنها به طور مستقیم از منابع طبیعی استخراج می‌شود. صنایعی که بیشتر در میدان دید مصرف‌کننده قرار دارند از خطر بیشتری برخوردارند و مجبورند به منظور پاسخگویی نسبت به افشای فعالیت‌های زیست محیطی و اجتماعی‌شان اقدام کنند (گاتری^۶ و همکاران، ۲۰۰۸). نوآوری: حرکت به سمت پایداری شرکتی به نوآوری مداوم نیاز دارد. ظرفیت نوآوری

1. World Committee Environment and Development
2. Sneirson
3. Zhang
4. Crifo
5. Nie
6. Guthrie

یکی از دارایی‌های اصلی یک شرکت است که پایداری شرکتی می‌تواند براساس آن ایجاد شود (تومسیس^۱ و همکاران، ۲۰۱۵). هرچه شرکت‌ها به پایداری شرکتی بیشتر اهمیت می‌دهند و از منظر پایداری پیشرفته‌تر می‌شوند، به تدریج آگاهی از روابط متقابل بین نوآوری و پایداری را توسعه می‌دهند. سزن و کنکایا^۲ (۲۰۱۳) در پژوهشی در ترکیه نشان دادند که نوآوری در فرآیند حفاظت از محیط زیست تأثیر مثبت بر پایداری شرکتی دارد. پژوهش انجام شده توسط لای^۳ و همکاران (۲۰۱۵) در بین شرکت‌های تایوانی نشان داد که نوآوری در شرکت‌ها می‌تواند بر پایداری شرکتی تأثیر بگذارد.

قدرت ذینفعان: از منظر تئوری ذینفعان، افشای اطلاعات تحت تأثیر قدرت ذینفعان داخلی و خارجی شرکت می‌باشد (رحمانی و بشیری‌منش، ۱۳۹۶). چنانچه شرکت‌ها از نیازهای اطلاعاتی ذینفعان خود در رابطه با مسئولیت‌های اجتماعی، زیست‌محیطی و شهروندی آگاه شوند، انگیزه بیشتری در رابطه با افشای چنین اطلاعاتی دارند. فرصت‌های شغلی برابر: فرصت‌های شغلی برابر به این معنی است که هر فرد باید بدون در نظر گرفتن ویژگی‌های خاص (مانند سن، رنگ، جنسیت، نژاد و غیره) استخدام شود. پژوهش ندیم^۴ و همکاران (۲۰۱۷) اثر فرصت‌های شغلی برابر بر پایداری شرکتی را تأیید می‌کند.

پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهشی در رابطه با تدوین مدل عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی انجام نشده است. پژوهش‌های داخلی و خارجی اثر برخی عوامل را بر پایداری شرکتی بررسی نموده‌اند، که در ادامه تعدادی از آنها ذکر شده است. آدامز^۵ (۲۰۰۲) مدلی جامع برای شناسایی عوامل مؤثر بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ارائه داد. این مدل شامل ویژگی‌های شرکت، عوامل کلان و عوامل درونی است. لی^۶ و همکاران (۲۰۱۱) عوامل تعیین کننده افشای پایداری در صنعت جهانی چوب را بررسی نمودند. نتایج این پژوهش نشان داد که اندازه شرکت بر افشای پایداری مؤثر است. در حالیکه سودآوری و تفاوت‌های منطقه‌ای عوامل قاطعی در ضابطه‌مند کردن استراتژی‌های

1..Tomsic
2. Sezen and Cankaya
3. Lai
4. Nadeem
5. Adams
6. Li

گزارشگری پایداری محسوب نمی‌شوند. مارتینز^۱ و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهشی به بررسی تأثیر کیفیت گزارشگری مالی بر افشای اطلاعات پایداری پرداختند. نتایج نشان داد که شرکت‌های محافظه‌کار، اطلاعات پایداری با کیفیت بالایی را گزارش می‌کنند. استاکچزنی^۲ و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی دریافتند که بین عملکرد مالی با استفاده از معیارهای سود هر سهم و بازده حقوق صاحبان سهام، استقلال هیئت مدیره و نوع صنعت با میزان گزارش توسعه پایدار رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

ژانگ (۲۰۱۷) به بررسی درک استفاده‌کنندگان از محرک‌های افشای پایداری شرکتی در چین پرداخت. نتایج پژوهش نشان داد، درک استفاده‌کنندگان از افشای زیست محیطی و سپس اجتماعی بیشتر است. اما استفاده‌کنندگان درک کمتری از افشای اقتصادی دارند. همچنین اثر محل استقرار و اندازه شرکت بر افشای تمام ابعاد پایداری شرکتی معنادار بوده و مالکیت خارجی و نوع صنعت بر بعد زیست محیطی اثر بیشتری دارد.

سونیلا^۳ و همکاران (۲۰۱۹) به بررسی ارتباط بین فناوری‌های هوشمند و پایداری شرکتی پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد که فناوری‌های هوشمند اثر مستقیمی بر بعد اقتصادی پایداری شرکتی دارد، اما اثر مستقیمی بر بعد زیست محیطی و اجتماعی ندارد. ناسیت^۴ (۲۰۱۹) به بررسی اثر ترکیب هیئت مدیره بر عملکرد پایداری شرکتی در ۳۶۲ شرکت از ۴۶ کشور مختلف پرداخت. نتایج پژوهش نشان داد در شرکت‌هایی که تنوع بیشتری در هیئت مدیره دارند و بین نقش رئیس هیئت مدیره و مدیرعامل دوگانگی وجود دارد، عملکرد پایداری شرکتی بالاتر است. همچنین یافته‌ها نشان داد بین استقلال اعضای هیئت مدیره و عملکرد پایداری شرکتی رابطه منفی و معنادار وجود دارد.

خوزین و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی اثر ساختار مالکیت بر توسعه سطح گزارشگری پایداری پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد، درصد سهام بزرگترین سهامدار و درصد سهام دولتی اثری بر سطح گزارشگری پایداری ندارند. از سوی دیگر با افزایش درصد سهام شناور آزاد از سطح گزارشگری پایداری کاسته می‌شود. همچنین نتایج نشان داد که گزارشگری پایداری شرکت‌های ایرانی همانند شرکت‌های سایر کشورهای آسیایی در سطح پایینی بوده و نیاز به بهبود دارد. معصومی و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی اثر تعدادی از متغیرهای مالی و حسابداری بر میزان گزارشگری پایداری پرداختند. نتایج آزمون

1. Martinez
2. Stacchezini
3. Saunila
4. Naciti

فرضیه‌ها بیانگر این بود که اندازه شرکت، نقدینگی، سهامداران نهادی و دوگانگی وظایف مدیرعامل بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌ها تأثیر معناداری دارند. همچنین متغیرهای عمر شرکت، دارایی‌های نامشهود و استقلال هیئت مدیره بر میزان گزارشگری پایداری شرکتی تأثیر معناداری ندارند.

یلویی خمسلویی و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی تأثیر میزان شاخص‌های پایداری افشا شده بر کیفیت سود پرداختند. یافته‌ها نشان داد، شاخص‌های پایداری افشا شده به صورت جامع تأثیر مثبت و معناداری بر کیفیت سود دارند، اما شاخص‌های مرتبط با ابعاد اجتماعی و اقتصادی، دارای تأثیر منفی و معنادار و شاخص‌های مرتبط با بعد زیست‌محیطی دارای تأثیر مثبت و معناداری بر کیفیت سود هستند. ملکیان و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی اثر ویژگی‌های هیئت مدیره بر میزان گزارشگری زیست‌محیطی، اجتماعی و راهبری شرکتی پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد، نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره، نسبت مالکیت هیئت مدیره، نسبت زنان هیئت مدیره و نسبت ثبات اعضای هیئت مدیره دارای اثر مثبت و معنادار، دوگانگی وظیفه مدیرعامل و نسبت تحصیلات هیئت مدیره دارای اثر منفی و معنادار و اندازه هیئت مدیره و تعداد جلسات هیئت مدیره بدون اثر بر میزان گزارشگری زیست‌محیطی، اجتماعی و راهبری شرکتی هستند.

پرسش‌های پژوهش

پس از مطالعه مبانی نظری و پیشینه، پژوهش حاضر در پی پاسخ دادن به پرسش‌های زیر است:

پرسش اصلی: مدل مفهومی عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی در ایران چگونه است؟

پرسش فرعی اول: چه ابعادی بر پایداری شرکتی مؤثر هستند؟

پرسش فرعی دوم: چه مؤلفه‌هایی بر پایداری شرکتی مؤثر هستند؟

پرسش فرعی سوم: چه شاخص‌هایی بر پایداری شرکتی مؤثر هستند؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ جهت‌گیری، ترکیبی از پژوهش بنیادی و کاربردی است. این پژوهش از طرفی به دنبال تدوین مدلی برای عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی بوده، و از طرف دیگر مدل تدوین شده، رهنمودی برای سازمان بورس و اوراق بهادار و سایر نهادهای

قانون‌گذار جهت تدوین قوانین و استانداردهای مربوطه می‌باشد. این پژوهش، از نظر منطق اجرا از نوع قیاسی- استقرایی، از نظر رویکرد یک پژوهش ترکیبی (کیفی- کمی)، از نظر محیط پژوهش از نوع کتابخانه‌ای و میدانی، از نظر روش پژوهش از نوع تحلیل تم^۱ و از نظر هدف یک پژوهش اکتشافی می‌باشد. همچنین در این پژوهش از ابزار مصاحبه و پرسشنامه برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است.

روش‌شناسی بخش کیفی

پژوهش کیفی^۲ به هر نوع پژوهشی گفته می‌شود که یافته‌های آن با توسل به عملیات آماری یا سایر روش‌های شمارشی بدست نیامده باشد (حافظ نیا، ۱۳۸۵). رویکرد بخش کیفی این پژوهش، مبتنی بر تحلیل تم است.

تحلیل تم

استفاده از مطالعات کیفی بویژه روش تحلیل تم زمانی ضرورت پیدا می‌کند که اطلاعات اندکی در مورد پدیده مورد مطالعه وجود داشته باشد و یا اینکه در مطالعات و پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با موضوع مورد نظر، فقدان یک چارچوب نظری که به صورتی جامع به تبیین موضوع پردازد، مشهود باشد. داده‌های روش تحلیل تم می‌تواند متن‌ها یا مصاحبه باشد. قرار گرفتن کدهای مشابه در کنار یکدیگر، به شکل‌گیری دسته‌های مفهومی منجر می‌شوند. دسته‌های مفهومی با یکدیگر تم‌های فرعی و تم‌های فرعی مشابه نیز تم‌های اصلی را می‌سازند. قضاوت پژوهشگر در انتخاب تم، جزء جدایی ناپذیر روش تحلیل تم است (براون و کلارک^۳، ۲۰۰۶).

جامعه، نمونه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این بخش از پژوهش را اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها با حداقل رتبه‌ی استادیاری که در ارتباط با مسئله پژوهش و ادبیات نظری آن آگاهی عمیق و وسعت نظر دارند، تشکیل می‌دهند. برای انتخاب افراد متخصص و صاحب‌نظر جهت انجام مصاحبه‌ها از ترکیب روش‌های غیرتصادفی؛ قضاوتی و گلوله برفی^۴ استفاده شده است. در این

1. Thematic Analysis
2. Qualitative Research
3. Braun and Clarke
4. Snowball

پژوهش و براساس اشباع نظری، ۲۰ مصاحبه به عمل آمد. نمونه آماری در مرحله اول، ۳ صاحب نظر به تشخیص پژوهشگران (نمونه گیری قضاوتی) بود که در سال ۱۳۹۷ از آنها مصاحبه اکتشافی به عمل آمد. در مرحله بعد برای مصاحبه‌های اصلی، نمونه آماری با معرفی مصاحبه‌شوندگان قبلی به پژوهشگران (روش گلوله برفی) انتخاب شدند. در این مرحله نیز ۱۷ مصاحبه در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ انجام شد.

روش و ابزار گردآوری داده‌ها

داده‌های این مرحله از ۲ طریق زیر گردآوری شده است:
الف) بررسی متن‌ها: ابتدا ۱۳ متن با استفاده از روش کتابخانه‌ای برای مرور ادبیات نظری و تحلیل انتخاب شد و از T01 تا T13 شماره گذاری گردید.
ب) مصاحبه: در این مرحله از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شده و مصاحبه‌ها در دو مرحله انجام شد. در مرحله اول، ۳ مصاحبه اکتشافی با متخصصین و صاحب‌نظران حوزه پایداری شرکتی صورت گرفت و از EI01 تا EI03 شماره گذاری گردید. در مرحله دوم نیز ۱۷ مصاحبه اصلی با متخصصین و صاحب‌نظران صورت گرفت و از MI01 تا MI17 شماره گذاری گردید.

روش‌شناسی بخش کمی

در بخش کمی پژوهش، پس از کدگذاری متن‌ها و مصاحبه‌ها و ارائه مدل مفهومی پژوهش، به منظور سنجش میزان اعتبار و مقبولیت مدل تدوین شده از روش پیمایشی استفاده شده است.

جامعه، نمونه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این بخش از پژوهش را متخصصین و صاحب‌نظرانی تشکیل می‌دهند که با مسئله پژوهش آشنایی دارند که شامل اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها، دانشجویان و فارغ‌التحصیلان مقطع دکتری، حسابداران رسمی، اعضای هیئت مدیره، مدیران عامل و مدیران مالی شرکت‌ها و فعالان بازار سرمایه در سال ۱۳۹۸ می‌باشند. در این بخش برای تعیین حجم نمونه از رابطه کوکران برای جامعه نامحدود استفاده شده است. بر مبنای این رابطه و با در نظر گرفتن سطح خطای ۵٪، تعداد نمونه ۳۸۵ محاسبه می‌گردد. بر این اساس با استفاده از روش نمونه‌گیری غیرتصادفی (قضاوتی) جهت انتخاب هدفمند

پاسخ‌دهندگان، برای ۳۸۵ نفر از متخصصین و صاحب‌نظران حوزه پایداری شرکتی پرسشنامه ارسال شد که پس از پیگیری مداوم، تعداد ۱۲۳ پرسشنامه دریافت گردید. جدول ۱ آمار توصیفی پاسخ‌دهندگان پرسشنامه را نشان می‌دهد.

جدول ۱: آمار توصیفی پاسخ‌دهندگان پرسشنامه

فعال بازار سرمایه		فعال امور اجرایی		عضو هیئت علمی		جمع کل		متخصصین	
کل	جزء	کل	جزء	کل	جزء	کل	جزء		
۲۷	۱۴	۳۱	۱۵	۶۵	۵۰	۱۲۳	۷۹	دکتر	مدرک تحصیلی
	۱۳		۱۶		۱۵		۴۴	کارشناسی ارشد	
۲۷	۲۷	۳۱	۲۷	۶۵	۶۱	۱۲۳	۱۱۵	حسابداری	رشته تحصیلی
	۰		۰		۱		۱	مالی	
	۰		۲		۳		۵	اقتصاد	
	۰		۲		۰		۲	سایر	
۲۷	۲۲	۳۱	۲۲	۶۵	۵۶	۱۲۳	۱۰۰	مرد	جنسیت
	۵		۹		۹		۲۳	زن	

روش و ابزار گردآوری داده‌ها

داده‌های این مرحله از طریق زیر گردآوری شده است:

الف) پرسشنامه: به منظور سنجش میزان اعتبار و مقبولیت مدل ارائه شده در بخش کیفی، پژوهشگران اقدام به طراحی پرسشنامه‌ای براساس مدل مفهومی تدوین شده در بخش کیفی، در قالب ۶۸ سؤال نمودند. هر سؤال پرسشنامه در قالب طیف هفت تایی لیکرت، میزان اهمیت از دیدگاه پاسخ‌دهنده را با گزاره‌ی مطرح شده در سؤال می‌سنجد. در نهایت پاسخ‌های گردآوری شده به ترتیب زیر به عدد تبدیل شده و به کمک نرم‌افزار SPSS نسخه‌ی بیست و پنجم تجزیه و تحلیل شده است.

۷=خیلی زیاد ۶=زیاد ۵=نسبتاً زیاد ۴=متوسط ۳=نسبتاً کم
۲=کم ۱=خیلی کم

روایی و پایایی پرسشنامه

پس از گردآوری پرسشنامه‌ها، روایی^۱ و پایایی^۲ آن مورد بررسی قرار گرفت. روایی

1. Reliability
2. Validity

پرسشنامه در دو بخش روایی محتوا و روایی سازه بررسی شد؛ برای بررسی روایی محتوا، پرسشنامه در اختیار تعدادی از متخصصین و صاحب نظران قرار گرفت و پس از اعمال نظرات پیشنهادی، پرسشنامه نهایی مورد اجماع قرار گرفت. برای بررسی روایی سازه نیز از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است. برای انجام این کار با استفاده از نرم افزار LISREL نسخه ده و تحلیل عاملی تأییدی، بارعاملی هر کدام از شاخصها تعیین شد که نتایج در جدولهای ۵ الی ۸ ارائه شده است. نتایج نشان می دهد که کلیه سؤالات پرسشنامه از روایی سازه بالایی برخوردار هستند.

برای تعیین میزان پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. اگر ضریب آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۷ باشد، پرسشنامه از پایایی قابل قبولی برخوردار است (داوری و رضا زاده، ۱۳۹۳). جدول ۲ نتایج آزمون آلفای کرونباخ را برای پرسشنامه و کلیه سؤالات آن نشان می دهد. با توجه به ضریب محاسبه شده که برابر ۰/۹۶۸ می باشد، پرسشنامه از پایایی بالایی برخوردار است.

جدول ۲: نتایج آزمون آلفای کرونباخ

تعداد سؤالات	ضریب آلفای کرونباخ	پایایی
۶۸	۰/۹۶۸	مطلوب

یافته‌های پژوهش

یافته‌های بخش کیفی

مدل مفهومی پژوهش براساس نتایج حاصل از کدگذاری متن‌ها و مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحلیل تم، تدوین و در شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱: مدل مفهومی عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی در ایران

یافته‌های بخش کمی

بسیاری از نویسندگان براساس یک قاعده سرانگشتی معتقدند که صرف نظر از توزیع جامعه آماری، حداقل یک نمونه ۳۰ تایی لازم است تا بتوان گفت توزیع آماری \bar{X} نرمال است (آذر و مؤمنی، ۱۳۸۸). از آنجایی که تعداد نمونه بخش کمی ۱۲۳ پرسشنامه می‌باشد، پس می‌توان توزیع را نرمال دانسته و از آزمون‌های پارامتریک استفاده نمود. جدول ۳ خلاصه نتایج تجزیه و تحلیل آماری پاسخ‌های دریافتی را ارائه می‌دهد.

جدول ۳: خلاصه نتایج آزمون‌های آماری

همسان بودن پاسخ‌ها			اجماع یا عدم اجماع			موافقت یا مخالفت			عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی
آنالیز واریانس یک‌طرفه			آزمون کلموگروف-اسمیرنوف تک‌نمونه‌ای			آزمون χ^2 تک‌نمونه‌ای			
نتیجه	سطح معناداری	مقدار آماره	نتیجه	سطح معناداری	مقدار آماره	نتیجه	سطح معناداری	مقدار آماره	
همسان	۰/۹۹۱	۰/۰۰۹	اجماع	۰/۰۰۰	۰/۲۵۵	موافقت	۰/۰۰۰	۲۰/۳۷۶	سازوکارهای حاکمیت شرکتی
همسان	۰/۱۰۶	۲/۲۸۴	اجماع	۰/۰۰۰	۰/۲۰۷	موافقت	۰/۰۰۰	۱۴/۷۴۱	دارایی‌های نامشهود
همسان	۰/۳۱۰	۱/۱۸۲	اجماع	۰/۰۰۰	۰/۳۳۲	موافقت	۰/۰۰۰	۱۹/۳۶۸	سرمایه فکری
همسان	۰/۳۴۴	۱/۱۳۷	اجماع	۰/۰۰۰	۰/۲۵۲	موافقت	۰/۰۰۰	۱۵/۹۸۹	چرخه عمر
همسان	۰/۹۳۴	۰/۰۶۸	اجماع	۰/۰۰۰	۰/۱۹۵	موافقت	۰/۰۰۰	۱۴/۴۹۲	کاربر یا سرمایه‌بر بودن عملیات شرکت
همسان	۰/۹۱۷	۰/۰۸۶	اجماع	۰/۰۰۰	۰/۲۵۴	موافقت	۰/۰۰۰	۱۵/۷۸۳	ظرفیت پذیرش فناوری‌های پیشرفته
-	-	-	-	-	-	مخالفت	۰/۶۴۴	-۰/۴۶۳	محافظه‌کاری
همسان	۰/۶۹۰	۰/۳۷۳	اجماع	۰/۰۰۰	۰/۲۶۷	موافقت	۰/۰۰۰	۱۲/۶۲۳	هزینه‌های تحقیق و توسعه
همسان	۰/۷۶۴	۰/۲۶۹	اجماع	۰/۰۰۰	۰/۲۲۶	موافقت	۰/۰۰۰	۲۰/۶۸۵	هزینه‌های پایداری شرکتی

ویژگی‌های ساختاری

ویژگی‌های شرکت

پس از انجام آزمون‌های آماری و تأیید ۶۱ شاخص، در این بخش از پژوهش، از تحلیل عاملی تأییدی برای سنجش روابط متغیرهای مکنون با شاخص‌های سنجش آنها استفاده شده است. بدین منظور، برای سنجش مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل و کفایت نمونه به ترتیب از آزمون بارتلت و شاخص KMO به شرح جدول ۴ استفاده شده است.

جدول ۴: نتایج آزمون بارتلت و شاخص KMO

آزمون بارتلت		شاخص KMO
سطح معناداری	آماره خی دو	
۰/۰۰۰	۶۸۹۵/۵۱۰	۰/۸۷۴

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۰، داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب می‌باشند. همچنین با توجه به ضریب ۰/۸۷۴ که از ۰/۶ بزرگتر می‌باشد، تعداد نمونه برای تحلیل عاملی کافی می‌باشد.

در ادامه به منظور تعیین بارعاملی شاخص‌های هر یک از مؤلفه‌ها از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است. در این پژوهش معیار پذیرش یا رد شاخص‌ها، آماره t بزرگتر از ۱/۹۶ و بارعاملی بزرگتر از ۰/۴ می‌باشد (داوری و رضازاده، ۱۳۹۳). جدول‌های ۵ الی ۸ خلاصه نتایج تحلیل عاملی تأییدی را ارائه می‌دهد.

جدول ۵: نتایج تحلیل عاملی تأییدی برای ویژگی‌های شرکت

ویژگی‌های ساختاری (۱۵ شاخص)				ویژگی‌های عملکردی (۱۱ شاخص)			
شماره شاخص	بارعاملی استاندارد	آماره t	نتیجه	شماره شاخص	بارعاملی استاندارد	آماره t	نتیجه
Q1	۰/۴۵	۵/۰۸	تأیید	Q16	۰/۴۱	۴/۶۱	تأیید
Q2	۰/۵۷	۶/۷۳	تأیید	Q17	۰/۷۷	۹/۹۵	تأیید
Q3	۰/۵۳	۶/۱۷	تأیید	Q18	۰/۶۹	۸/۵۱	تأیید
Q4	۰/۶۴	۷/۷۵	تأیید	Q19	۰/۷۶	۹/۸۴	تأیید
Q5	۰/۶۷	۸/۲۴	تأیید	Q20	۰/۷۳	۹/۲۰	تأیید
Q6	۰/۶۳	۷/۶۰	تأیید	Q21	۰/۶۷	۸/۱۹	تأیید
Q7	۰/۶۴	۷/۶۹	تأیید	Q22	۰/۷۱	۸/۸۱	تأیید
Q8	۰/۵۸	۶/۸۲	تأیید	Q23	۰/۸۶	۱۱/۶۸	تأیید
Q9	۰/۵۸	۶/۸۸	تأیید	Q24	۰/۵۸	۶/۹۰	تأیید
Q10	۰/۸۱	۱۰/۵۸	تأیید	Q25	۰/۸۳	۱۱/۰۴	تأیید
Q11	۰/۷۲	۹/۰۸	تأیید	Q26	۰/۷۹	۱۰/۳۵	تأیید

	تأیید	۹/۹۰	۰/۷۷	Q12
	تأیید	۵/۸۹	۰/۵۱	Q13
	تأیید	۱۰/۱۶	۰/۷۶	Q14
	تأیید	۷/۵۷	۰/۶۳	Q15

بر اساس جدول ۵، نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان می‌دهد، برای کلیه شاخص‌های ویژگی‌های ساختاری و ویژگی‌های عملکردی، آماره t بزرگتر از $1/96$ و بارعاملی بزرگتر از $0/4$ می‌باشد. بنابراین شاخص‌های ۱ الی ۱۵ برای اندازه‌گیری متغیر مکنون ویژگی‌های ساختاری و شاخص‌های ۱۶ الی ۲۶ برای اندازه‌گیری متغیر مکنون ویژگی‌های عملکردی مناسب می‌باشند.

جدول ۶: نتایج تحلیل عاملی تأییدی برای عوامل مدیریتی

سطح سازمانی (۵ شاخص)				سطح فردی (۶ شاخص)			
نتیجه آزمون	آماره t	بارعاملی استاندارد	شماره شاخص	نتیجه آزمون	آماره t	بارعاملی استاندارد	شماره شاخص
تأیید	۹/۷۱	۰/۸۱	Q33	تأیید	۷/۶۶	۰/۶۵	Q27
تأیید	۷/۲۶	۰/۶۴	Q34	تأیید	۸/۹۷	۰/۷۳	Q28
تأیید	۹/۲۲	۰/۷۸	Q35	تأیید	۵/۶۰	۰/۵۰	Q29
تأیید	۶/۹۲	۰/۶۲	Q36	تأیید	۱۱/۲۰	۰/۸۶	Q30
رد	۴/۰۰	۰/۳۸	Q37	تأیید	۸/۸۶	۰/۷۳	Q31
				تأیید	۷/۳۵	۰/۶۳	Q32

همان‌طور که در جدول ۶ قابل مشاهده است، برای کلیه شاخص‌های سطح فردی و سطح سازمانی به استثنای شاخص ۳۷، آماره t بزرگتر از $1/96$ و بارعاملی بزرگتر از $0/4$ می‌باشد. بنابراین شاخص‌های ۲۷ الی ۳۲ برای اندازه‌گیری متغیر مکنون سطح فردی مناسب می‌باشند. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد بجز شاخص ۳۷ (سطح سواد سازمانی)، شاخص‌های ۳۳ الی ۳۶ برای اندازه‌گیری متغیر مکنون سطح سازمانی مناسب می‌باشند.

جدول ۷: نتایج تحلیل عاملی تأییدی برای عوامل بازاری

عوامل تجاری (۵ شاخص)				بازار سرمایه (۵ شاخص)			
نتیجه آزمون	آماره t	بارعاملی استاندارد	شماره شاخص	نتیجه آزمون	آماره t	بارعاملی استاندارد	شماره شاخص
تأیید	۸/۲۹	۰/۶۹	Q43	تأیید	۶/۹۵	۰/۶۳	Q38

تأیید	۱۰/۹۹	۰/۸۴	Q44	تأیید	۶/۷۰	۰/۶۱	Q39
تأیید	۹/۵۱	۰/۷۶	Q45	تأیید	۸/۴۱	۰/۷۳	Q40
تأیید	۱۰/۴۸	۰/۸۱	Q46	تأیید	۷/۸۶	۰/۶۹	Q41
تأیید	۹/۰۱	۰/۷۳	Q47	تأیید	۷/۹۰	۰/۶۹	Q42

بر اساس جدول ۷، آماره t و بارعاملی شاخص‌های ۳۸ الی ۴۲ بزرگتر از ۱/۹۶ و ۰/۴ می‌باشد، بنابراین شاخص‌های مذکور برای اندازه‌گیری متغیر مکنون بازار سرمایه مناسب می‌باشند. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد، برای کلیه شاخص‌های عوامل تجاری، آماره t بزرگتر از ۱/۹۶ و بارعاملی بزرگتر از ۰/۴ می‌باشد. بنابراین شاخص‌های ۴۳ الی ۴۷ برای اندازه‌گیری متغیر مکنون عوامل تجاری مناسب می‌باشند.

جدول ۸: نتایج تحلیل عاملی تأییدی برای عوامل کلان

عوامل اقتصادی (۵ شاخص)				عوامل اجتماعی (۵ شاخص)				عوامل سیاسی (۴ شاخص)			
شماره شاخص	بارعاملی استاندارد	آماره t	نتیجه آزمون	شماره شاخص	بارعاملی استاندارد	آماره t	نتیجه آزمون	شماره شاخص	بارعاملی استاندارد	آماره t	نتیجه آزمون
Q48	۰/۶۸	۸/۱۳	تأیید	Q53	۰/۴۴	۴/۷۵	تأیید	Q58	۰/۶۱	۶/۵۶	تأیید
Q49	۰/۷۶	۹/۳۹	تأیید	Q54	۰/۷۲	۸/۴۰	تأیید	Q59	۰/۸۰	۸/۶۹	تأیید
Q50	۰/۷۲	۸/۷۵	تأیید	Q55	۰/۶۲	۷/۰۳	تأیید	Q60	۰/۶۲	۶/۶۰	تأیید
Q51	۰/۷۳	۸/۹۴	تأیید	Q56	۰/۸۳	۱۰/۰۷	تأیید	Q61	۰/۶۰	۶/۴۲	تأیید
Q52	۰/۸۲	۱۰/۴۲	تأیید	Q57	۰/۶۸	۷/۸۷	تأیید				

یافته‌های جدول ۸ نشان دهنده این موضوع است که آماره t و بارعاملی کلیه شاخص‌های عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی و عوامل سیاسی بزرگتر از ۱/۹۶ و ۰/۴ می‌باشد. بنابراین شاخص‌های ۴۸ الی ۵۲ برای اندازه‌گیری متغیر مکنون عوامل اقتصادی، شاخص‌های ۵۳ الی ۵۷ برای اندازه‌گیری متغیر مکنون عوامل اجتماعی و شاخص‌های ۵۸ الی ۶۱ برای اندازه‌گیری متغیر مکنون عوامل سیاسی مناسب می‌باشند.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش تلاش شد با استفاده از رویکرد ترکیبی (کیفی - کمی)، مدلی مفهومی متناسب با شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایران که در محیط اقتصادی و بازار سرمایه ایران کاربرد داشته و رهنمودی جهت توسعه پایداری شرکتی باشد، ارائه شود. در بخش کیفی با کدگذاری متن‌ها و مصاحبه‌های انجام شده با استفاده از روش تحلیل تم، مدل مفهومی تدوین شد. در بخش کمی، برای سنجش اعتبار مدل ارائه شده از پرسشنامه

پژوهشگر ساخته استفاده شد. همچنین به منظور تعیین بارعاملی شاخص‌های هر یک از مؤلفه‌ها از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد.

شکل ۱ مدل مفهومی عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی در ایران، موضوع پرسش اصلی پژوهش را ارائه می‌دهد. براساس این شکل و در پاسخ به پرسش فرعی اول پژوهش، مدل عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی دارای ۴ بعد شامل، ویژگی‌های شرکت، عوامل مدیریتی، عوامل بازار و عوامل کلان می‌باشد. همچنین در پاسخ به پرسش فرعی دوم پژوهش، مدل عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی دارای ۹ مؤلفه شامل، ویژگی‌های ساختاری، ویژگی‌های عملکردی، سطح فردی، سطح سازمانی، بازار سرمایه، عوامل تجاری، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی و عوامل سیاسی می‌باشد. همچنین در پاسخ به پرسش فرعی سوم پژوهش، مدل عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی دارای ۶۰ شاخص می‌باشد. از میان ۶۸ شاخص استخراج شده از بخش کیفی پژوهش، ۶۱ شاخص در مرحله پرسشنامه مورد تأیید متخصصین و صاحب‌نظران قرار گرفت. سپس با انجام تحلیل عاملی و تعیین بارعاملی هر یک از شاخص‌ها، شاخص ۳۷ دارای بارعاملی کمتر از ۰/۴ بود که از مدل حذف شده و ۶۰ شاخص مورد تأیید نهایی قرار گرفت.

در این پژوهش عوامل سرمایه فکری، کاربر یا سرمایه بر بودن عملیات شرکت، هزینه‌های تحقیق و توسعه، سطح نگهداشت وجه نقد، محتوای اطلاعاتی صورت‌های مالی، سیاست تقسیم سود، ارزش افزوده اقتصادی، ارزش افزوده بازار، کارایی سرمایه‌گذاری، پایبندی به اخلاق، نگرش مذهبی مدیران، رضایت شغلی، روابط سیاسی شرکت، شهرت اجتماعی شرکت، فرهنگ سازمانی، تعهدات سازمانی، هزینه سرمایه، واکنش سرمایه‌گذاران، رقابت بازار محصول، تنوع‌پذیری محصولات، قیمت نفت، نرخ ارز، فرهنگ جامعه، مصرف سبز، جهانی شدن، سیاست حاکم بر کشور، تحریم و الزامات قانونی به عنوان عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی شناسایی شده‌اند که در پژوهش‌های پیشین داخلی و خارجی مورد توجه قرار نگرفته‌اند.

پژوهش‌های داخلی و خارجی اثر برخی عوامل را بر پایداری شرکتی بررسی نموده‌اند و تاکنون مدلی جامع برای عوامل مؤثر بر پایداری شرکتی تدوین نشده است. برخی از عوامل شناسایی شده مانند؛ سازوکارهای حاکمیت شرکتی، اندازه شرکت و عملکرد مالی با یافته‌های آدامز (۲۰۰۲)، ژانگ (۲۰۱۷)، ندیم و همکاران (۲۰۱۷)، معصومی و همکاران (۱۳۹۷)، قادرزاده و همکاران (۱۳۹۷) و خوزین و همکاران (۱۳۹۷) سازگاری دارد.

همچنین عوامل اهرم مالی و سابقه شرکت با یافته‌های آدامز (۲۰۰۲)، ژانگ (۲۰۱۷)، معصومی و همکاران (۱۳۹۷) و قادرزاده و همکاران (۱۳۹۷) سازگاری دارد. همواره در هر پژوهشی، محدودیت‌هایی وجود دارد. از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان موارد زیر را نام برد:

(۱) از آنجایی که پژوهش‌های کیفی، پدیده مورد مطالعه را در بستری خاص بررسی می‌کنند، امکان تعمیم‌پذیری یافته‌های پژوهش محدود به بستر خاص بوده و لازم است با احتیاط صورت گیرد.

(۲) با توجه به محدودیت‌های ذاتی پرسشنامه، بایستی یافته‌های آماری بخش کمی پژوهش با احتیاط تعمیم یابد.

با توجه به یافته‌های حاصل از پژوهش، پیشنهادهایی به شرح زیر عنوان می‌شود:

(۱) بهبود فرهنگ سازمانی و توجه ویژه به مسائل اخلاقی توسط شرکت‌ها

(۲) بهبود کیفیت سازوکارهای حاکمیت شرکتی

(۳) تدوین استانداردها و قوانین پایداری شرکتی توسط سازمان حسابرسی، سازمان

بورس اوراق بهادار و سایر نهادهای قانون‌گذار با توجه به شرایط اقتصادی،

اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایران

(۴) توجه ویژه شرکت‌ها به سرمایه فکری، تحقیق و توسعه و فناوری‌های پیشرفته

(۵) فراهم نمودن شرایط و امکانات لازم جهت رقابت در بازارهای جهانی و افزایش

صادرات

(۶) انتخاب مدیرانی که دارای افق زمانی بلندمدت در تصمیم‌گیری بوده و کوتاه‌نگر

نیستند.

منابع

- آذر، عادل و مؤمنی، منصور. (۱۳۸۸). *آمار و کاربرد آن در مدیریت*. انتشارات سمت. چاپ سیزدهم.
- باباجانی، جعفر و خدارحمی، بهروز. (۱۳۹۳). مدلی برای استقرار نظام بودجه‌بندی عملیاتی در دولت جمهوری اسلامی ایران. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، سال یازدهم، شماره ۴۱، صص ۱-۳۶.
- حافظ نیا، محمد رضا. (۱۳۸۵). *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*. انتشارات سمت. چاپ دوازدهم.
- حساس یگانه، یحیی و باباجانی، جعفر و تقوی فرد، محمدتقی و آرین پور، آرش. (۱۳۹۷). تحلیل عملکرد پایدار زیست محیطی و تأثیر آن بر هزینه سرمایه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *حسابداری ارزشی و رفتاری*، سال سوم، شماره پنجم، صص ۱-۳۹.
- خوزین، علی و طالب نیا، قدرت اله و بنی مهد، بهمن. (۱۳۹۷). بررسی اثر ساختار مالکیت بر توسعه سطح گزارشگری پایداری. *حسابداری مدیریت*، سال یازدهم، شماره سی و ششم، صص ۱-۱۳.
- داوری، علی و رضازاده، آرش. (۱۳۹۳). *مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS*. انتشارات جهاد دانشگاهی. چاپ دوم.
- رحمانی، علی و بشیری‌منش، نازنین. (۱۳۹۶). محرک‌های افشای اختیاری در بازار سرمایه ایران. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، سال ۱۴، شماره ۵۶، صص ۱-۳۲.
- فخاری، حسین و ملکیان، اسفندیار و جفائی رهنی، منیر. (۱۳۹۶). تبیین و رتبه‌بندی مؤلفه‌ها و شاخص‌های گزارشگری زیست محیطی، اجتماعی و راهبردی شرکتی به روش تحلیل سلسله مراتبی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار. *حسابداری ارزشی و رفتاری*، سال دوم، شماره چهارم، صص ۱۵۳-۱۸۷.
- قادرزاده، سید کریم و کردستانی، غلامرضا و حقیقت، حمید. (۱۳۹۶). شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سطح افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها با رویکرد داده کاوی. *پژوهش‌های کاربردی در گزارشگری مالی*، سال ششم، شماره ۱۱، صص ۴۶-۷.
- مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۶). *قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و*

فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۱۴.

معصومی، سیدرسول و صالح نژاد، سیدحسن و ذبیحی زرین کلایی، علی. (۱۳۹۷). شناسایی متغیرهای مؤثر بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *دانش حسابرسی*، سال هجدهم، شماره ۷۰، صص ۲۲۱-۱۹۵.

ملکیان، اسفندیار و فخاری، حسین و جفائی رهنی، منیر. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر ویژگی‌های هیئت مدیره شرکت بر میزان گزارشگری زیست محیطی، اجتماعی و راهبری شرکتی. *دانش حسابداری*، دوره دهم، شماره ۲، پیاپی ۳۷، صص ۱۱۲-۷۷.

یلویی خمسلویی، مالک و ایزدی‌نیا، ناصر و عرب‌صالحی، مهدی. (۱۳۹۷). بررسی رابطه متقابل بین میزان افشای شاخص‌های گزارشگری پایداری شرکتی و کیفیت سود. *حسابداری سلامت*، سال هفتم، شماره دوم، پیاپی ۲۰، صص ۱۲۶-۱۰۴.

Adams, C. A. (2002). Internal organizational factors influencing corporate social and ethical reporting beyond current theorizing. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 15(2), 223-250.

Aras, G., and Crowther, D. (2008). Governance and Sustainability: An investigation into the relationship between corporate governance and corporate sustainability. *Journal of Management Decision*, 46(3), 433-448.

Braun, V., and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.

Carroll, A. B. (1979). A three-dimensional conceptual model of corporate performance. *Academy of Management Review*, 4(4), 497-505.

Crifo, P., Escrig - Olmedo, E., and Mottis, N. (2018). Corporate Governance as a Key Driver of Corporate Sustainability in France: The Role of Board Members and Investor Relations. *Journal of Business Ethics*.

Guthrie, J., Cuganesan, S., and Ward, L. (2008). Industry Specific Social and Environmental Reporting: The Australian Food and Beverage Industry. *Accounting Forum*, 32, 1-15.

Lai, W. H., Lin, C. C., and Wang, T.C. (2015). Exploring the interoperability of innovation capability and corporate sustainability. *J. Bus. Res.*, 68, 867-871.

Li, N., Toppinen, A., Tuppura, A., Puumalainen, K., and Hujala, M. (2011). Determinants of Sustainability Disclosure in the Global Forest Industry. *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*, 16(1), 33-40.

- Martinez, J., Gracia-Sanchez, I., and Cuadrado, B. (2013). Effect of Financial Reporting Quality on Sustainability Information Disclosure, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 22(1), 45-64.
- Naciti, V. (2019). Corporate governance and board of directors: the effect of a board composition on firm sustainability performance. *Journal of Cleaner Production*, 237, 1-18.
- Nadeem, M., Zaman, R., and Saleem, I. (2017). Boardroom gender diversity and corporate sustainability practices: Evidence from Australian Securities Exchange listed firms. *Journal of Cleaner Production*, 149, 874-885.
- Nie, J. (2009). *Research on information disclosure of corporate social responsibility*. University of Finance and Economics of Tianjing, China.
- Saunila, M., Nasiri, M., Ukko, J., and Rantala, T. (2019). Smart technologies and corporate sustainability: The mediation effect of corporate sustainability strategy. *Computers in Industry*, 108, 178-185.
- Sezen, B., and Cankaya, S. Y. (2013). *Effects of green manufacturing and eco-innovation on sustainability performance*. *Procedia e Soc. Behav. Sci*, 99, 154-163.
- Sneirson, J. F. (2009). Green is Good: Sustainability, Profitability, and a New Paradigm for Corporate Governance. *Iowa Law Review*, 94(3), 987-1022.
- Stacchezzini, R., Melloni, G., and Lai, A. (2016). Sustainability management and reporting: The role of integrated reporting for communicating corporate sustainability management, *Journal of Cleaner Production*, 136(1), 102-110.
- Tomsic, N., Bojnec, S., and Simcic, B. (2015). Corporate sustainability and economic performance in small and medium sized enterprises. *Journal of Cleaner Production*, 108, 603-612.
- Zhang, J. (2017). *Users' perceptions of the drivers for corporate sustainability disclosures made by Chinese listed companies*. Theses: Doctorates and Masters, Edith Cowan University.